

אדר תשס"ז

בס"ז

"לך רד"

פרשת "כי תשא" (ע" שיעורו של הרב אביחי קצין)

משה רבנו עולה אל האלוקים, למרומי הר סיני על מנת לקבל תורה. אולם דווקא ברגעים הגדולים הללו, מבשרו הקב"ה על חטאם של ישראל בעגל וקורא לו לרדת אליהם (פסוקים ז' ואילך):

1. שמות פרק לב

- (א) וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו:
 (ב) ויאמר אלהים אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם והביאו אלי:
 (ג) ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן:
 (ד) ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים:
 (ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר:
 (ו) וישכימו ממחרת ויעלו עלת ויגשו שלמים וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק: פ
- (ז) וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים:
 (ח) סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים:

- (ט) ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא:
 (י) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול:

דברי הקב"ה למשה מחולקים לשני חלקים, ובראש כל אחד מהם דיבור. בראשון: "וידבר ה'". ובשני: "ויאמר ה'".

כפילות זו מעוררת שתי שאלות:

האחת, מה טיבה של **כפילות** זאת? מדוע יש לפתוח בדיבור נוסף ("ויאמר ה'"), הלא הקב"ה עומד ומדבר עם משה!?

ניתן לישוב זאת ולראות את שני החלקים כתיאור מעשה ותוצאה:
 החלק הראשון מתאר את מעשי בני ישראל: "סרו מהר...".
 ואלו החלק השני מתאר את המסקנה מכישלון זה: "ועתה הניחה לי... ואכלם".
 בהמשך הדברים נרצה לראות משמעות נוספת של הכפילות.

הנקודה הנוספת המצריכה הבהרה, היא מה פשר **השינוי**?
 מדוע חלק א' פותח ב**דיבור** וחלק ב' ב**אמירה**!?

את הביטוי "לך רד" תפסו חז"ל לא רק כביטוי גיאוגרפי, כציווי לרדת מפסגת ההר אל תחתיתו, כי אם כקביעה רוחנית

2. שמות רבה (וילנא) פרשה מב

א וידבר ה' אל משה לך רד, ר' תנחומא בר אבא פתח (משלי כה) **נשיאים ורוח וגשם אין** זה היה **דור המדבר** כשהיו בסיני היו ס' רבוא של זקנים וכן של בחורים וכן של נערים וכן של נשים, כיון שבאו לסיני וקבלו עליהם מלכותו של הקב"ה וענו כולם קול אחד ואמרו **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** הרי קול שהיה קול, כיון שבאו למדבר **עברו על הכל ושחתו מעשיהם**, כיון שראה הקב"ה כן אמר למשה **לך רד כי שחת עמך ואין שחת אלא שחבלו מעשיהם**.

למרות הצהרתם של ישראל: "נעשה ונשמע" לא עמדו ישראל בדרגה עילאית זו, אלא "עברו על הכל ושחתו מעשיהם". ולאחר ירידה זו, יש לרדת ולהתחיל את העלייה מחדש.

ביתר פירוט ממשיך המדרש ומתאר את פרטי הירידה:

3. שמות רבה (וילנא) פרשה מב

אותה שעה ראה משה למלאכי השרת שהם עומדים ומבקשים לצאת ולחבל כל ישראל אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם, איני זו מכאן עד שאבקש עליהם רחמים, מיד התחיל מלמד עליהם סניגוריא, אמר להקב"ה יש לי זכות ללמד עליהם, אמר לו רבון העולם הזכר להם כשבקשת ליתן תורה לבני עשו ולא קבלוה וישראל קבלוה שנאמר ויענו כל העם יחדו וגו', אמר הקב"ה עברו על העשיה שנאמר סרו מהר מן הדרך וגו' (עשו להם עגל...) כשהלכתי בשליחותך למצרים ואמרתי להם שמך, מיד האמינו והשתחוו לשמך שנאמר (שמות ד) ויאמן העם מיד ויקדו וישתחוו, א"ל עברו על השתחויה שנאמר וישתחוו לו, אמר לו הזכר לבחוריהם ששלחתים והקריבו לפניך זבחים שנאמר (שם /שמות/ כד) וישלח את נערי בני ישראל, אמר לו עברו על הזביחה שנאמר ויזבחו לו, אמר לו הזכר להם מה שאמרת בסניגוריא ה' אלהיך, אמר לו עברו עליו שנאמר ויאמרו אלה אלהיך, הוי נשיאים ורוח וגשם אין, בטל משה מיד את הפורענות, הוי בארץ אפים וגו'.

הפסוק המתאר את חטאם של ישראל מונה את כל מרכיבי ירידתם:

סְרוּ מִהַר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתֶם עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּכֶה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

"עשו להם עגל" ובטלו את מעלת "נעשה ונשמע".

"וישתחוו לו" – לעגל, ובטלו את המעלה של "ויאמן העם מיד ויקדו וישתחוו".

"ויזבחו לו" – לעגל, ובזה סרה מעלת נערי ישראל שהעלו עולות וזבחו זבחים.

בני ישראל מכריזים, למראה העגל: "אלה אלוהיך ישראל" ומאבדים בזה את העלייה שהתעלו כששמעו: "אנכי ה' אלוהיך".

אולם לא רק ישראל, החוטאים, בירידה.

שהרי הדיבור "לך רד" למשה נאמר.

כך הבין זאת המדרש:

4. שמות רבה (וילנא) פרשה מב

לך רד, אמר לו רבון העולם אתמול אמרת לי (שם /שמות/ יט) ועלית אתה ואהרן עמך וכן ואל משה אמר **עלה** אל ה' וכאן אתה אומר לך רד, אמר לו לא בשביל כבודך אתה עולה לכאן אלא בשביל כבוד בני, אמרתי לזקן שלהם (בראשית כח) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, מהו בו אלא כך אמרתי לו כשיהיו בניך צדיקים הם מתרוממים בעולם ועולים וכן שלוחיהם מתעלים עמהם וכשהם יורדים הם ושלוחיהם בירידה לך רד למה כי שחת עמך אמר לו **הואיל וחטאו אתה והם בירידה.**

הקב"ה פונה אל משה ואומר לו: "לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים". ושני ביטויים קשים כאן:

הראשון: "עמך". היתכן שהקב"ה פונה אל משה ואומר לו "כי שחת עמך"?!

הלא אנו עמו של הקב"ה, ומה פשר ייחוס העם למשה?!

המדרש ראה בכך האשמה:

5. שמות רבה (וילנא) פרשה מב

ו לך רד כי שחת עמך העם אין כתיב כאן אלא עמך, אמר משה רבון העולם מנין הם עמי, אמר לו הקב"ה עמך הם שעד שהיו במצרים אמרתי לך (שמות ז) והוצאתי את צבאותי את עמי אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב, אתה שהיית עניו וכשר אמרת לי לעולם מקבלים השבים ואני הייתי יודע מה הם עתידין לעשות אמרתי לך לאו, ועשיתי רצונך והם הם שעשו את העגל שהיו עובדים עבודת כוכבים והם עשו אותו וגרמו לעמי לחטא, ראה מה כתיב אלה אלהינו אין כתיב כאן אלא אלהיך שהגרים שעלו עם משה הם עשאוהו ואמרו לישראל אלה אלהיך, לכך הקב"ה אמר למשה לך רד כי שחת עמך. ישראל עמו של הקב"ה.

אולם ה"ערב רב" עמו של משה הוא. הוא בעל היוזמה לצרפם לישראל היוצאים ממצרים. הוא שהעלם ממצרים, על אף התנגדות הקב"ה.

הערב רב הוא העומד וזועק: "אלה אלוהיך (ולא אלוהינו!) ישראל".
ולכן רד אתה, שכן שחת "עמד".

אולם אפשר שהביטוי "עמד" לא להאשים את משה בא, כי אם לתאר את מצבו של העם בבריתו עם הקב"ה.

כך פירש זאת ר' אברהם בנו של הרמב"ם:

6. ר' אברהם בן הרמב"ם

"שיחת עמד" – ולא אמר "עמי", מפני שהיחס שלהם אליו ית' כדי שיהיו נקראים "עמו" הוא בסיבת עבודתם לו יתב' בלתי זולתם... וכאשר עבדו לזולתם הסיר מהם יתעלה את אותו השם כמו שנתבאר בלשון הושע (א, ט): "אתם לא עמי".

ומאמרו יתעלה למשה "עמד" כלומר: האספסוף אשר הייתי מטפל בהם – רמז לפחיתות יחסם אליו. זוהי דעתי אני בזה, ומה שאמרו אחרים נמצא במקומו.

עם ישראל, עמו של הקב"ה הוא.

אולם תואר זה מותנה הוא. אם יעבדו ישראל את ה', ולא חלילה לזולתו.

וכשעבדו ישראל לעגל והחליפו "תבנית שור", במקום עבודת האלוקים, איבדו את תוארם ומעמדם. ועכשיו "אתם לא עמי". ולכן "לך רד כי שחת עמד".

גם הביטוי: "אשר העלית מארץ מצרים" מוזר הוא.

וכי משה הוא שהעלם, הלא "אני ה' אל היכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים"!!

ה"משך חכמה" רואה באמירה זו חלק מתהליך החטא:

7. משך חכמה – שמות פרק ל"ב פסוק י"ט

... ולפי זה גם זה מכלל הטעות, שאמרו שמה העלן ממצרים (פסוק א') – ולא משה העלן רק היה השליח לדבר לפרעה, אבל הקב"ה בהשגחתו הפרטית העלן.

ולכך אמר הקב"ה: "לך רד כי שחת עמד" במה שיחת? שאמרו "אשר העלית מארץ מצרים". שגם אותך חשבו לאלוקי, וכאילו היית מעלה אותן ממצרים מכוח אלוקי בלתי השגחתי הפרטית. ולכן בחוקת כי אמרו (במדבר כא, ה) למה העליתנו? – שניהם שוים, באו אז הנחשים ונשכום יעויין שם ברש"י.

כדי לזכות בתואר עמו של הקב"ה, יש להכיר בכך שהקב"ה הוא העומד מאחורי ההתרחשויות. עם ישראל כשהוא פונה אל אהרן, מתאר את היעדרו של משה:

זֶה מִשֵּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ

העם מייחס את עלייתם ממצרים למשה, וזהו שורש החטא.

ולכן אומר הקב"ה למשה: "לך רד כי שחת עמד"

ובמה שחת?

בזה שאמרו "אשר העלית".

כשל כזה מצאנו גם בספר במדבר:

8. במדבר פרק כא

(ה) וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל:

(ו) וישלח ידוד בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל:

9. רש"י במדבר פרק כא

(ה) באלהים ובמשה - השוו עבד לקונו: למה העליתנו - שניהם שוים:

וינשכו את העם - יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה. יבא נחש שכל המינין נטעמים לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה, שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים:

גם אם ראינו שהתגובה הראשונה קשה היא, עם ישראל בירידה וגם מנהיגו משה בירידה, מיד לאחר מכן אנו רואים פנייה רכה יותר.

ידוע לנו ההבדל בין הפועל "וידבר" לפועל "ויאמר": וידבר לשון קשה, ויאמר לשון רכה

10. שמות רבה (וילנא) פרשה מב

ב התחיל הקב"ה ליתן למשה שבילים שביקש עליהם רחמים, מנין אמר ר' יוחנן למעלה כתוב לך רד ואחר כך הוא אומר ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה, ואין אמירה אלא לשון רך, כאדם שיש בלבו על חברו והוא מבקש להתפייס לו והוא אומר לו אמור לי מה עשיתי לך שכן עשית, כיון ששמע משה מן הקב"ה דברים רכים התחיל מבקש עליהם רחמים, שנאמר ויחל משה וגו',

11. שמות פרק לב

(יא) ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר

למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה:

(יב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

(יג) זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם:

(יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: פ

(טו) ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: (טז) והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת:

(יז) וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: (יח) ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע:

(יט) ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידו מידי את הלחת וישבר אתם תחת ההר:

(כ) ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל:

(כא) ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדלה:

(כב) ויאמר אהרן אל יחר אף אדני אתה ידעת את העם כי ברע הוא:

(כג) ויאמרו לי עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו:

(כד) ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשלכהו באש ויצא העגל הזה:

(כה) וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם:

(כו) ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי:

(כז) ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו:

(כח) ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש:

(כט) ויאמר משה מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה:

(ל) ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם:

(לא) וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב:

(לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת:

(לג) ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי:

(לד) ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם:

טיעוניו של משה שנים:

הראשון – חילול ה': "למה יאמרו מצרים לאמר..."

אמירתם של מצרים גורמת חילול ה'.

השני – זכות אבות: "זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם..."

אנו נרצה להבין את משמעות בחירתם של טעמים אלו ואת סדרם. וכן את העדרו של טיעון חשוב אחר. לצורך הבנת הדברים, נתבונן בסוגי הטיעונים שאנו שוטחים בפני ריבון העולמים בתפילת "אבינו מלכנו".

אנו פונים אל הקב"ה בשלש דרכים.

12. אבינו מלכנו

אבינו מלכנו **חטאנו לפניך**.

אבינו מלכנו **אין לנו מלך אלא אתה**

אבינו מלכנו עשה **למען הרוגים על שם קדשיך**.

אבינו מלכנו עשה **למען טבוחים על ייחודיך**.

אבינו מלכנו עשה **למענך** אם לא למעננו.

אבינו מלכנו **למען שמך** הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו.

הדרך הראשונה היא **הכרת החטא**, שהיא המפתח לעולמה של **תשובה** :

אבינו מלכנו **חטאנו לפניך**.

אבינו מלכנו **אין לנו מלך אלא אתה**

גם אם נתרחקנו מהקב"ה, אנו פונים ומבקשים לחדש את הקשר, על ידי שיפור מעשינו, בעזרת תהליך של תשובה.

אולם פעמים יש לנו צורך ב"סיוע" נוסף.

לכן אנו פונים ומבקשים :

אבינו מלכנו עשה **למען הרוגים על שם קדשיך**.

אבינו מלכנו עשה **למען טבוחים על ייחודיך**.

גם אם אין אנו ראויים לסליחה ומחילה בכוחות עצמנו, אנו מבקשים שהקב"ה יעשה כן **בזכות אבותינו** שמסרו נפשם על יחוד שמו.

אולם, פעמים "תמה זכות אבות", ואנו זקוקים לטיעון נוסף :

אבינו מלכנו עשה **למענך** אם לא למעננו.

אבינו מלכנו **למען שמך** הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו.

גם אם אין אנו ראויים בזכותנו, ואפילו לא בזכות אבותינו, אנו מבקשים מן הקב"ה שלא תינתק הברית, כדי שלא יתחלל שמו "הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו".

סדר זה של הטיעונים מובן הוא.

שכן, בתחילה אנו מנסים לעמוד בזכות עצמנו.

אם אין הדבר מסתייע, אנו "מגייסים" את זכות אבותינו.

ואם גם זאת לא עזר, אנו פונים לטיעון של כבוד שמים.

בחינת סדר הדברים בתגובתו של משה, מגלה סדר הפוך.

הטיעון הראשון הוא מניעת חילול ה'.

השני אוחז בזכות אבות.

ואלו תהליך של תשובה אינו מוזכר כלל

רק "למחרת", פסוקים רבים מאוחר יותר, אנו מוצאים תחילה של תהליך של תשובה :

וַיְהִי מִמְחֶרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַתֶּם חָטֵאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל ה'

אֱלֹהִים אֲכַפְרָה בְּעַד חַטֹּאתֵיכֶם :

וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הִזָּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשֵׂוּ לָהֶם אֱלֹהִים זָהָב :

מדוע משתהה משה עם תהליך התשובה עד למחרת היום, ומשתמש קודם בטיעונים שאינם תלויים בתהליך ובניסיון של תשובה?

לכאורה התשובה פשוטה.
תהליך של תשובה אפשרי אם החוטא נמצא בפנינו.
אולם כשעומד משה אל מול הקב"ה, העם נמצא למטה ומרקד מסביב לעגל. ולכן נצרך משה לטעמים אחרים.
בהמשך הדברים נרצה לראות שאפשר שסדר זה יש לו משמעות נוספת.

הקב"ה פנה אל משה בתחילת הדברים בביטוי:

לָךְ כִּד כִּי שָׁחַת עֲמֹךְ (של משה)

והנה, משה בתפילתו משתמש באותו הביטוי כלפי הקב"ה:

לָמָּה ה' יַחַרְה אֶפְךָ בְּעַמֶּךָ (של הקב"ה)

בנוסף מזכיר משה את העובדה שהקב"ה הוא שהוציאם ממצרים:

אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה

מה רוצה משה לומר בדברים אלו?

המדרש ראה בכך סניגוריה על עם ישראל:

13. שמות רבה (וילנא) פרשה מג

אשר הוצאת מארץ מצרים מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים אלא אמר משה רבון העולם מהיכן הוצאת אותם ממצרים שהיו כולם עובדי טלאים, א"ר הונא בשם ר' יוחנן משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות, המבוי עשה שלו והאומנות עשתה שלה והנער כבחור עשה שלו יצא לתרבות רעה, בא אביו ותפסו עם הזונות התחיל האב צועק ואומר הורגך אני, היה שם אוהבו אמר לו אתה איבדת את הנער ואתה צועק כנגדו, הנחת כל האומניות ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המובאות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות, כך אמר משה רבון העולם הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהיו עובדין טלאים ולמדו מהם בניך, ואף הם עשו העגל לפיכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת אותם.

כשם שלא ניתן לבוא בטענות אל בן שישב בחנות של בשמים בתוככי שוק של זונות, כך לא ניתן להאשים את ישראל שזה אך יצאו ממצרים.
ארץ מצרים היא מקום של עבודה זרה, וקשה להם לישראל להשתחרר מ"מנהג" זה.

אולם, ניתן לראות בפנייתו זו של משה בקשה גדולה יותר.

משה פונה ומבקש רחמים בזכות אבות. כך תיאר רש"י את הבקשה:

14. רש"י שמות פרק לב פסוק יג

(יג) זכר לאברהם - אם עברו על עשרת הדברות, אברהם אביהם נתנסה בעשרה נסיונות ועדיין לא קבל שכרו, תנהו לו, ויצאו עשרה בעשרה:
לאברהם ליצחק ולישראל - אם לשרפה הם, זכור לאברהם שמסר עצמו לשרף עליך באור כשדים. אם להריגה, זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה. אם לגלות, זכור ליעקב שגלה לחרן,
ואם אינן נצולין בזכותן, מה אתה אומר לי (פסוק י) ואעשה אותך לגוי גדול, ואם כסא של שלוש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך, קל וחומר לכסא של רגל אחת:

אשר נשבעת להם בך - לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה, לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות, אלא בך, שאתה קיים ושבעותך קיימת לעולם, שנאמר (בראשית כב טז) בי נשבעתי נאם ה', וליצחק נאמר (שם כו ג) והקימותי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך, וליעקב נאמר (שם לה יא) אני אל שדי פרה ורבה, נשבע לו באל שדי:

גם אם קשה ללמד סניגוריה על עם ישראל, וראוי הוא לשריפה, להריגה או לגלות, מבקש משה רחמים בזכותם של האבות.

משה מבקש שהקשר בין ישראל לאביהם שבשמיים יהיה נצחי, בזכות השבועה לאבות, גם אם אין הם ראויים בזכות עצמם:
זו גם תשובתו של משה לפנייה, שיהיה הוא מי שיעשה ממנו גוי גדול:

ואם אינן נצולין בזכותן, מה אתה אומר לי (פסוק י) ואעשה אותך לגוי גדול, ואם כסא של שלוש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך, קל וחומר לכסא של רגל אחת:

אם זכות האבות יוצרת זיקה של נצח, אין לכלות את ישראל. ואם לא מועילה זכות של ה"כסא של שלוש הרגלים", של אברהם, יצחק ויעקב, כיצד תועיל זכותו של "כסא בעל רגל אחת" - משה לבדו?!

בגמרא במסכת קידושין נחלקו התנאים אימתי זוכים ישראל לתואר בנים:

15. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לו עמוד א

לכדתניא: בנים אתם לה' אלהיכם,

בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים - אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה;

רבי מאיר אומר: **בין כך ובין כך אתם קרוים בנים**, שנאמר: +ירמיה ד+ **בנים סכלים** המה, ואומר: +דברים לב+ **בנים** לא אמון בס, ואומר: +ישעיהו א+ זרע מרעים **בנים משחיתים**, ואומר: +הושע ב+ והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי.

משה פונה אל הקב"ה בבקשה להכיר בבני ישראל כבנים, גם אם אין הם נוהגים מנהג בנים. זו הסיבה שמשה אינו פותח בתהליך של תשובה.

משה מבקש מהקב"ה שילמדנו, שגם כאשר ישראל מרקדים מסביב לעגל, עדיין קרוים הם בנים: "במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי".

הקב"ה פנה אל משה: "לך רד כי שחת עמך"

משה מבקש: "למה ה' יחרה אפך בעמך".

יקראו ישראל עמך, גם כשאינם עושים רצונו של מקום.

וַיִּנְחָם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ.

הקב"ה נענה לבקשתו של משה וניחם על הרעה, עוד לפני שעם ישראל מתחיל בתהליך של כפרה ותיקון.

אולם כאן רק מתחיל השלב הבא. אחרי שנלמד היסוד החשוב של העובדה שאנו בניו של הקב"ה גם אם אין לנו ראויים. עכשיו הדבר מחייב גם תהליך של תשובה.

משה יורד מן ההר אל העם. ומתחיל בתהליך של ענישה ותיקון.

גם אם נענה הקב"ה לבקשת משה, ובני ישראל בנים הם גם אם אין עושים רצונו של מקום, אין הדבר פוטר מן האחריות ומן העונש.

הברית בינינו לבין הקב"ה מחייבת התייצבות לקריאה: "מי לה' אלי". ומי שאינו נענה, תרדוף אותו החרב.

בנוסף לבקשת המחילה והכפרה פונה משה בבקשה נוספת:

וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסַּפְרֵךְ אֲשֶׁר פָּתַבְתָּ:

מה משמעותה של בקשה זו? מהיכן מבקש משה למוחקו, אם לא תהיה כפרה על חטא העגל?

הרמב"ן לימדנו באיזה ספר מדובר :

16. רמב"ן שמות פרק לב

ולפי דעתי, כי משה אמר ועתה אם תשא חטאתם, ברחמיך, ואם אין מחני נא תחתם מספר החיים ואסבול אני ענשם, כענין שאמר הכתוב (ישעיה נג ה) והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו, והקב"ה השיבו, החוטא אמחה מספרי, ולא אותך שלא חטאת:

הספר ממנו מבקש משה להימחק הוא ספר החיים.

הקב"ה הציע למשה :

וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וַיִּחַר אֶפְרַי בָּהֶם וְאֶכְלֶם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל.

משה, לא זו בלבד שאינו מקבל הצעה זו. הצעתו הפוכה בתכלית :

מחני נא תחתם (במקומם) מספר החיים ואסבול אני ענשם

כלה אותי, ועשה אותם לגוי גדול!!!

זו גדולתו של משה.

מוכן הוא למחוק את שמו שלו מספר החיים, ובלבד שינצלו ישראל מתוצאות כישלונם הם בחטא העגל.

וזה תשובתו של הקב"ה למשה :

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא לִּי אֶמְחֶנּוּ מִסְפָּרֵי :

והקב"ה השיבו, החוטא אמחה מספרי, ולא אותך שלא חטאת: (לשון הרמב"ן)

החוטא - ייענש. ומי שלא חטא - לא יענש.

שני שיעורים למדנו בעקבות חטא העגל.

בנים אנחנו לה' אלוקינו. וגם כשאננו ראויים, הקשר נצחי הוא. אולם יחד עם זאת, אין הבטחה זו פוטרת אותנו מן המחויבות ומן העונש. והחוטא יענש. ומי שאינו חוטא לא יענש.

17. ספורנו שמות פרק לב

(לב) א חטאתם ואם אין מחני מספרך – הן תרצה לשאת חטאתם והן שלא תרצה לשאת, מחה את הזכויות שלי מספרך ושים לחשבונם, כדי שיזכו לסליחה.

(לג) חטא לי אמחנו מספרי – מי הוא שחטא לי שאמחה מספרי את זכויותיו כדי שיזכה לסליחת עוון כנגדם, זה לא היה לעולם, כי הדין לפניו הוא היפך ה. כי אמנם ישא כל אחד עונש עווננו, ויקבל שכר זכויותיו, שאין מצוה מכבה עבירה. כל שכן שלא אשים זכויותיך לחשבונם.